

Együttnevelés a gyakorlatban

Szabad iskolaválasztás és integráció

„A helyes oktatáspolitikai integrációpárti, hiszen az elkülönülés egy olyan öngerjesztő folyamat, amely a magyar társadalom kettészakadásához vezethet el. Az oktatásirányítás azonban jelenleg nem az oktatási rendszert integrálja, hanem az elkülönülés ellen küzd. A két megközelítés látszólag ugyanannak az éremnek a két oldala, a valóságban azonban messze nem ugyanaz. Jelenleg a tanulóknak az iskolákba való egyenlő bejutását garantáló olyan rövid távú, egyszeri, jogi és pénzügyi intézkedések dominálnak, amelyek ellenszegülést, elkerülő technikákat, neheztelést és dühöt váltanak ki. Így a jelenlegi antiszegregációs hadszíntér éppen a megszüntetni kívánt szembenállást gerjeszti a társadalmi meggyőzés és meggyőzés helyett. A helyes integráció hosszú távú aprómunkán, a személyes tapasztalat hitelességén alapul. [...] A helyes integráció érték- és sikerorientált, értékválasztásában megbecsüli a manualitáson, a művészeteken és a mozgáskultúrán alapuló értékeket és pályákat.”

(Sólyom, Csermely, Fodor, Joly és Lámfalussy, 2009, 43. o.)

A halmozottan hátrányos helyzetű és roma gyerekek iskolai integrációja „lerágott csont” a hazai szakmai, politikai közbeszédben. Kicsit olyan, mint a foci: mindenki jobban ért hozzá, mint a terepen dolgozók, a problémákkal életközvetlenül szembesülő pedagógusok. Még a komolyan vehető megnyilvánulásokban is feltűnő az egyoldalúság: az integrációt kizárólag a hátrányos helyzetűek, a kisebbségiek szempontjából vizsgálva nem veszünk tudomást arról, hogy az együttnevelés elhallgatott szereplői, a motivált, többségi társadalomhoz tartozó, jó (jobb) egzisztenciális körülmények között élő tanulók és családjaik is alanyai az integrációs törekvéseknek, igényeik figyelembevétele és legalább részleges kielégítése nélkül nem tarthatók a rendszerben.

Problémafelvetés

Az integráció problémája a magyar közoktatásban

A rendszerváltás egyik legnagyobb oktatáspolitikai vívmányaként számon tartott szabad iskolaválasztás, illetve a települési önkormányzatok feladatává tett iskola-fenntartás olyan folyamatokat indított be, melyek hatásai már a tanulói kompetenciamérésekben is tetten érhetők. Iskoláink felszereltsége, szakmai színvonala, szakember-ellátottsága, s nem utolsósorban (sőt inkább első-) sorban tanulói összetételének dinamikus változása mára szétszakította a magyar iskolarendszert. Tudjuk: a bemeneti szocializációs különbségeket az iskolarendszer nem kompenzálja, hanem növeli, ugyanakkor tudjuk azt is: ezt a folyamatot az iskola nem generálja, hanem elszenved. Az iskolán, iskola-fenntartón számon kérni a földrajzilag is tetten érhető spontán szociális szelekciót igazságtalan és értelmetlen dolog. „Egy strukturált és az esélyegyenlőtlenségre, mint fundamentális elvre és gyakorlatra épülő gazdasági-társadalmi berendezkedés iskolája, illetve iskolarendszere sosem lehet képes kiegyenlíteni azokat a gazdasági, társadalmi és kulturális egyenlőtlenségeket és ellentéteket, amelyek rajta kívül, a gazdaság és a társadalom mélyáramlataiban keletkeznek.” (Loránd, 2002a, 369. o.)

A hátrányos helyzetű települések hátrányos helyzetű iskoláiban nem az iskolaválasztás, hanem az iskolaelhagyás szabadsága érvényesül. Tapasztalati tény, hogy ha egy intézményben 30–50 százalékot meghaladja a hátrányos helyzetű és/vagy roma tanulók száma, az pár

éven belül a többségi tanulók elvándorlásához vezet. Liskó Ilona és munkatársai 2004-es kutatási adataiból is kiviláglik, hogy az iskolai „magas roma arány kialakulásában jelentős szerepet játszik a körzetben élő iskoláskorú gyerekek elvándorlása más iskolákba” (*Szegregáció...*, 2004). Mivel senki nem kötelezhető az igényeinek, sajátos élethelyzetének leginkább megfelelő iskola választására, a „kényszeriskolázott” gyermekek és szülei döntő többségükben a körzetileg illetékes iskolát „választják”, annak pedagógiai profiljától, sajátosságaitól függetlenül, s változtatásra sokszor még a gyermek – akár külső, független szakértő által is alátámasztott – érdekében sem hajlandók. Ennek következményeképpen „az iskolákban nő a tanulási, beilleszkedési nehézségekkel küszködő gyerekek száma. A különbségek egyre inkább érezhetővé és nehezen kezelhetővé válnak, a tanulás iránti motiváció nehezen tartható fent” (*K. Nagy*, 2004, 21. o.).

A helyi adottságoktól – a fenntartó önkormányzat anyagi lehetőségeitől – való függés alapvető korlátja a hátránykompenzáló oktatás-nevelésnek. „A siker elmaradásában többek közt szerepet játszik az, hogy többnyire mostoha adottságú településeken, városrészekben, kedvezőtlen tárgyi és anyagi feltételekkel működő iskolákban kellene eredményt elérni.” (*Bajomi*, 2001, 95. o.) Ha nincs pénzügyi lehetőség arra, hogy a tanuló mindennapi mozgása, közösségi élményt adó éneklése, kézműves munkája, színdarabban játszott szerepe az iskola keretein belül, önköltség vagy tanfolyami díj befizetése nélkül megvalósuljon, akkor az iskolai esélyegyenlőség és az élményt adó gyermekkor csak (oktatás)politikai szövegek maradnak.

Mindennapi tapasztalat, hogy megfelelő számban segítő szakemberek (fejlesztő pedagógus, iskolapszichológus, állandó védőnő, szociális munkás vagy pedagógiai asszisztens) alkalmazását csak a fenntartó által a kötelező normatívánál jóval jobban finanszírozott iskolák engedhetik meg maguknak. Az is tény, hogy ezek az iskolák általában a jobb módú lakossággal rendelkező – ennél fogva jobb módú – önkormányzatok területén helyezkednek el. A szolgáltatásra a legnagyobb igény ugyanakkor a legszegényebb vidékek, kerületek – így tehát a legszegényebb önkormányzatok – ellátási területén jelentkezik. Liskó Ilona (2002, 61. o.) 2001-es vizsgálati adatai alapján „a cigány tanulókat nagy létszámban oktató iskolák nemcsak a tanárok képzettsége tekintetében maradnak el az átlagtól, hanem a pedagógusok munkáját segíteni hivatott »asszisztencia« tekintetében is”. Ahogy Loránd Ferenc (2002b) fogalmaz: „A legkedvezőbb viszonyok között élők az iskolákban is kedvezőbb viszonyok veszik körül [...] A pozitív diszkrimináció nem a rászorultak, hanem a kiváltságosok javára működik.” A jelenlegi kedvezőtlen helyzeten való változtatás nem képzelhető el a „nehéz” iskolákban dolgozó pedagógusok anyagi ösztönzése nélkül, hiszen – mint ahogy az Kertesi Gábor és Kézdi Gábor kutatási tapasztalata is rámutat – „azokban az iskolákban, ahol különösen magas a szegénysorban élő – nem feltétlenül roma – gyerekek aránya, a pedagógusok is túlterheltté válnak. Az ebből a helyzetből adódó pluszfeladatokért azonban anyagi kompenzációt nem kapnak. Sok tanár ezért igyekszik olyan iskolát keresni magának, ahol kevesebb vesződséggel több sikerélményhez jut. A jobb képességű pedagógusok elvándorlása az egyik oka annak, hogy a szegregált intézményekben az oktatás színvonala is alacsonyabb.” (*Lehet-e tenni...?*, 2005. 01. 25.)

A szülő szabad iskolaválasztási joga miatt azokon a helyeken, ahol nagy az évismétlődő, az iskolai normákat elfogadni nem tudók vagy nem akarók száma, spontán módon megy végbe a szegregáció. Mindennapos tapasztalatunk, hogy „a társadalmi különbségekből eredően a hierarchikusban rétegzett iskolarendszerben az iskolák kénytelenek szakosodni bizonyos társadalmi rétegekből érkező gyerekek oktatására” (*K. Nagy*, 2004, 21. o.). Ezt a folyamatot nagyban elősegíti a szerkezetváltó középiskolák megjelenése, az általános iskolák felső tagozatainak elnéptelenedése. „A gimnáziumok lefelé terjeszkedése sok helyen [...] az általános iskolák közötti konkurenciaharc kiéleződéséhez, a tanulók eltérő helyzetét leképező szegregációhoz, a tanítás tervezhetetlenségéhez vezetett.” (*Az iskola...?*, 2004, 74. o.)

A hátrányos helyzetű települések iskoláiban – az úgynevezett elit iskolák és a szerkezetváltó középiskolák elszívó hatásának eredményeképp – még a lakossági arányoknál is nagyobb mértékben csökken a gyermeklétszám. A normatív oktatásfinanszírozás csapdája, hogy – azonos iskolaépületet és közel azonos oktatási-technikai személyzetet figyelembe véve – a 15–20 fős osztályok/csoportok oktatás-nevelése fajlagosan sokkal drágább a fenntartónak, mint a 25–30 főseké. Hiába tudjuk, hogy éppen az érintett diákpulációnak volna a legnagyobb szüksége a kics csoportban, egyéni odafigyeléssel, többletórakeret terhére megvalósított fejlesztésre, a kisebb tanulólétszámmal működő intézményeket az amúgy is alulfinanszírozott önkormányzatok nem tudják működtetni.

Az integráció problémája Budapest-Józsefvárosban

A médiában az utóbbi időben okkal-joggal hangsúlyosan artikulált roma integráció kérdését a nagyvárosokban – és elsősorban a fővárosban – kicsit más szemmel kell nézni. Minden nagyvárosban számos roma polgártársunk él, dolgozik, jár iskolába. Letagadhatatlan tény, hogy közülük a helyi átlagnál sokszorta nagyobb az önhibájukból vagy azon kívül a társadalom perifériájára szorultak száma. Ez a tény számos feladatot ad a szociális, munkaügyi, egészségügyi és oktatásügyi politikának egyaránt. Ugyanakkor az is tény, hogy a fővárosban élő romák döntő többsége egyik cigány dialektust sem beszél, a cigányság kultúráját, történelmét nem ismeri, valódi roma identitástudattal nem, legfeljebb a felszíni jegyek alapján történő diszkrimináció kiváltotta „dac-identitással” rendelkezik. Többéves tapasztalatom, hogy a Pest belső kerületeiben lakó romák sokszor maguk is osztják, s származásuk révén az összekacsintó csendes többségnél nyíltabban hangoztatják is a magyar társadalomban valóban létező cigányellenességet. Iskolaválasztási motivációjukban nemegyszer fontos tényező, hogy gyermekük osztályában, iskolájában, közvetlen környezetében ne legyen sok a cigány. Félő, hogy ha a roma integrációt a fővárosban is a vidéki mintára, a nyelvi és földrajzi (helyrajzi) szegregáció problémájaként értelmezzük, nem segítünk a városi romák valódi problémáin, s végleg lemondunk a szociálisan perifériára szorult városi „fehérekről”.

A fővárosban a hátrányos helyzetű gyermekek arányszáma Józsefvárosban a legnagyobb. Ennek oka kereshető a lakosság összetételében, a munkanélküliek magas számában, a nem megfelelő szociális környezetben, a lakások méretében és minőségében. Nem elhanyagolható részben oka ennek a folyamatnak a kerület elhelyezkedése is. A jó érdekérvényesítő képességgel rendelkező, tudatos iskolaválasztó szülők – élve szabad iskola-

A fővárosban a hátrányos helyzetű gyermekek arányszáma Józsefvárosban a legnagyobb. Ennek oka kereshető a lakosság összetételében, a munkanélküliek magas számában, a nem megfelelő szociális környezetben, a lakások méretében és minőségében. Nem elhanyagolható részben oka ennek a folyamatnak a kerület elhelyezkedése is. A jó érdekérvényesítő képességgel rendelkező, tudatos iskolaválasztó szülők – élve szabad iskolaválasztási jogukkal – egy-két villamosmegállónyi utazással vagy pár percnyi sétával könnyen elérhetik a szomszédos kerületek (például Belváros-Lipótváros, Zugló) iskoláit, ezzel tovább súlyosbítva a VIII. kerületi iskolák tanuló-összetételével kapcsolatos szociokulturális problémákat.

választási jogokkal – egy-két villamosmegállónyi utazással vagy pár percnyi sétával könnyen elérhetik a szomszédos kerületek (például Belváros-Lipótváros, Zugló) iskoláit, ezzel tovább súlyosbítva a VIII. kerületi iskolák tanuló-összetételével kapcsolatos szociokulturális problémákat.

„A fővárosban az elmúlt években lezajlott társadalmi-gazdasági változások nem kedveztek a [VIII.] kerület fejlődésének, és élesen napvilágra kerültek a problémák. Világossá vált, hogy közösségi beavatkozás nélkül ezek a folyamatok nem visszafordíthatók. A megújítás alapvető célja a »józsefvárosi-élet« minőségének javítása, az itt élő emberek jövőbe vetett hitének visszaadása, a különböző társadalmi pozíciójú rétegek számára differenciált jövőkép és vállalható életút felkínálása.

Józsefváros Önkormányzata dinamikus városfejlesztő politikájának köszönhetően az utóbbi években számottevő változás történt a kerületben, amely kihatott a lakosság összetételének és környezetkultúrájának változására. [...] A lakosság összetétele változatlanul heterogén. Megtalálható itt az értelmiségi réteg és a nagyszámú aluliskolázott réteg is. Józsefváros piaci lakáskínálatának bővülése következtében azonban lehetőség van a polgárosodó rétegek számára is a kerületbe való beköltözésre. Ez új komponenszt jelent a nevelési-oktatási intézményhálózat működésének megtervezéséhez.” (*Budapest Főváros...*, 2008)

Az integráció problémája intézményünkben

Iskolánk, a Vajda Péter Ének-Zenei Általános és Sportiskola Budapest VIII. kerületében, Józsefvárosban található. Profilját meghatározza a több évtizede eredményesen működő ének-zene és testnevelés tagozat. Az ének-zene tantárgy emelt szintű oktatása 1963 óta működik iskolánkban. Elődeink az országban az elsők között ismerték fel a művészeti nevelés fontosságát. A tanulók első osztálytól tanulják magasabb óraszámban az éneket. Minden gyermek tanul hangszeres zenét, részben az iskolában (furulya), részben a Józsefvárosi Zeneiskolában.

1971 óta van iskolánkban testnevelés tagozat, mely nagy vonzerőt jelent a szülők és a gyerekek körében egyaránt. Kezdetben a Ganz-Mávag Sportegyesület támogatta az iskolát. Elsősorban a kosárlabda szakosztállyal volt szoros a kapcsolat, iskolánk tanulóitól várták az utánpótlást. Kiváló testnevelő tanáraink ma is az ország legjobbait nevelik. Egyéni és csapatversenyeken is az elsők között szerepelnek sportolónk.

A 90-es évek közepétől mi is szembesültünk a bevezetőben említett csapdahelyzettel. Tanulólétszámunk csökkenésnek indult, a hátrányos helyzetű, veszélyeztetett és roma tanulók iskolán belüli arányszáma nőni kezdett. Az emelt szintű képzésekre (ének-zene, testnevelés) egyre kisebb volt az igény, egyre nőtt a szakadék az általános (sajátos képzési profil nélküli) és az emelt szintű képzést folytató osztályok között, megjelent a spontán belső szegregáció.

2005-ben iskolánk beiskolázási körzete nagyon kedvezőtlen volt: a Középső-Józsefváros és az Orczy-negyed nehéz helyzetű lakóközösségein kívül a Tisztviselőtelep és a Százados úti lakótelep tartozott hozzánk. A Tisztviselőtelepen nagyon kevés tanköteles él, ráadásul a családok nagy része a kerületen kívülre íratta gyermekét, a Százados úti lakótelepen élők pedig a nagy távolság és a rossz közlekedés miatt inkább a X. és XIV. kerületi iskolákat választották. 2005-ben a körzetes tanulók 29 százaléka másik józsefvárosi iskolába, 21 százaléka a szomszédos X. kerületbe iratkozott át.

2005-ben kezdődő igazgatói megbízatásom fő feladata ezeknek a negatív tendenciáknak a megállítása és lehetőség szerinti megfordítása volt (az iskola 2004. évi helyzetéről bővebben lásd: *Szontagh*, 2004).

Megoldási kísérletek

Emelt szintű képzések általánossá tétele

2005-ös igazgatói pályázatomban alapvetésként fogalmaztam meg, hogy „a nem emelt szintű képzést folytató osztályok tanulói sokszor »másodrangúnak« érzik magukat. Ez – párosulva az általában amúgy is nehezebb szociális és mentális háttérükkel – olyan magatartási és közösségformálási folyamatokat indíthat be ezekben az osztályokban, amelyek 5–6. évfolyamra akut, már-már kezelhetetlen viselkedési és tanulási problémákká alakulnak [...] ezért a jelenlegi rendszer, vagyis a sajátos képzési profil nélküli általános osztály fenntartása vezetői megbízatásom végéig nem tartható” (Szontagh, 2005).

2005/2006-ban a fentiek szellemében a három (általános, testnevelés tagozatos, ének tagozatos) osztály helyett két nagylétszámú, emelt szintű testnevelési, illetve ének-zenei képzést folytató osztályt indítottunk. Kollégáimmal együtt hittük és hisszük, hogy komolyan kell venni azt az unásig ismételt pedagógiai alapvetet, hogy mindenki tehetséges valamiben. S mivel a tanulmányi munka és eredmény minden iskolának alapvetése, meg kell találni azt a többletet, amiben ezen túl is ki lehet emelkedni. Aki a tanulmányaiban sikeres, annak iskolai karrierje is sikeres. Ezt sugallja a társadalom, a továbbtanulási elvárások, a közgondolkodás („Milyen lett a bizonyítvány?”).

Hogyan tudjuk ugyanakkor azoknak is sikert adó tereppé varázsolni az iskolát, akik nem érnek el kiemelkedő eredményt tanulmányaikban? Úgy, ha előtérbe helyezünk és az általánosan megszokottnál nagyobb ranggal ruházunk fel olyan műveltségterületeket, mint a művészeti nevelés, a dráma, a tánc vagy a testnevelés. Olyanokat tehát, amelyekben a sikerélménynek nem előfeltétele a hagyományos értelemben vett tanulmányi siker. Ha megemeljük ezen műveltségterületek rangjával együtt az óraszámát is, a tanórán kívüli tevékenységeket is ideszámítva ki tudjuk tölteni ezeknek a tanulóknak szinte az egész napját az iskolában!

„A hátrányos helyzetű gyerekek és fiatalok iskolai sikerességének támogatása az oktatás *méltányosságának* megvalósításával érhető el. Az oktatás méltányossága annak az oktatási környezetnek a kialakítását jelenti, amelyben minden gyerek családi, szociális, etnikai háttérétől függetlenül ki tudja teljesíteni képességeit, tehetségét és ezáltal esélye nyílik arra, hogy kényszerek nélküli döntéseket hozzon saját életéről.” (Javaslat..., 2003, 2. o.)

A sikerélmény, a teljesítmény elismerése nemcsak a hátrányos helyzetű tanulók és családjaik iskolával kapcsolatos attitűdjén képes változtatni, hanem közvetve szolgálja a többség érdekeit is. Aki szeret iskolába járni, az igyekszik beilleszkedni a közösségbe, megtartani a közös szabályrendszert, hiszen alkotó részese a közösségnek és nem elszenvedője az iskolázatásnak. Ilyen módon az iskolához kapcsolódó frusztráció, az agresszió, normaszegés is sokkal kevésbé jellemző.

Tanórán kívüli foglalkozások

Önkormányzati fenntartású iskolaként fenntartónk csak az alapfeladat ellátásához szükséges alapóraszámot finanszírozza. Ez annak a tanórán kívüli tevékenységrendszernek a kialakításához, amellyel mindenki megtalálhatja az iskola számára vonzó és sikerélményt adó oldalát, nem elegendő. Ezt a financiai többletet csak külső források bevonásával tudtuk megteremteni – ezért dolgoztuk ki „Utca helyett iskolát!” modellprogramunkat, mellyel évről évre sikerült – eltérő mértékű – többletforráshoz jutnunk.

Projektünk azon a felismerésen alapul, hogy a személyiségközpontú, változatos tevékenységrendszerekre épülő nevelés-oktatást csak a tanulók környezetének összehangolt együttműködésével oldhatjuk meg. Ennek jegyében alakult ki konzorciumunk, a követ-

kező tagokkal: Vajda Péter Általános Iskola – a pedagógusok képviselőjében; Vajda Péter Általános Iskola Diákönkormányzata – a tanulók képviselőjében; Alapítvány a Vajda Péter utcai Általános Iskoláért – a szülők képviselőjében; Tisztviselőtelepi Önkormányzati Egyesület – a közvetlen lakókörnyezet képviselőjében; Vajda Péter Diáksport Egyesület – rekreációs és sportaktivitások szervezésében.

A modellprojekt tevékenység-rendszerének alapja a délutáni időszáv hasznos kitöltése. Az e téren eddig megvalósult foglalkozások:

- csoportos napközi 1–4. évfolyamon,
- csoportos tanulószoba 5–6. évfolyamon,
- szaktárgyi szakkörök,
- sportkörök és edzések a testnevelés tagozaton,
- énekkar a zenei tagozaton.

A modellprojekt szerint a fentiekén túl az alábbiak megvalósítását tervezzük:

- klubnapközi (érdeklődési kör szerint szabadon választható délutáni foglalkozás pl. népi kézművesség, sakk, tánc, minidráma, origami, mézeskalácskészítés, sólisztgyurma stb.),
- féléves iskolai projektek (Karácsony-, Kodály-, Víz-, Reneszánsz-, Duna- vagy Repülés-projekt),
- internethasználat felügyelettel, ECDL-tanfolyamok,
- iskolaújság (*Pad Alatt*, kiadja az Alapítvány a Vajda Péter Utcai Általános Iskoláért),
- rekreációs foglalkozások a nem testnevelés tagozatos tanulóknak,
- életmód-foglalkozások (sütés-főzés, háztartástan, KRESZ-ismeretek kerékpárral, egészségnevelés, dropprevenció),
- házi és kerületi bajnokságok, versenyek (elsősorban sport- és rajzversenyek, hangsúlyozottan nem tanulmányi jelleggel),
- kézműves foglalkozások (agyagozás, rajz, különféle kézműves technikák, bőrmegmunkálás stb.),
- néptáncfoglalkozások (főiskolát végzett néptáncpedagógusok vezetésével),
- lakókörnyezeti programok (szemétszüret, szelektív hulladékgyűjtés, kertgondozás, utcabál, kerületi utcai futóverseny),
- szülők iskolája (ismeretterjesztő előadások kicsiknek és nagyoknak, például ásványismeretről, kisállattartásról, iskolahangverseny, híres emberek élménybeszámolói: Igaly Diána, Rejtő Ildikó, Benedek Gábor, Regöczy Krisztina olimpiai és világbajnokok, Maléter Pálné, Bogsch Ilma stb.),
- szülő–diák klub (táncház, sportdélután, családi napok),
- diáknapi – szabadtéri játszóprogramok, majális, versenyek, játékok,
- kulturális programok (Rezső téri karácsony, „Ilyenek vagyunk” műsor, „Pünkösdlő” néptáncgála, projektzáró színházi előadások).

Módszertani megújulás

Kollégáimmal együtt vallom, hogy ha nevelési-oktatási módszereink nem alkalmasak a gondjainkra bízott tanulók eredményes fejlesztéséhez, nem elsősorban a tanulóknak kell a hibát keresnünk. Éppen ezért keressük a lehetőséget a folyamatos szakmai-módszertani megújulásra. Iskolánk mint a HEFOP 2.1.5 pályázat egyik nyertese kötelezettséget vállalt három innovációt elősegítő továbbképzés (multikulturális nevelés, kooperatív tanulás, integráló pedagógia) elvégzésére. A képzések során magunk is megtapasztalhattuk az új módszerek előnyeit, teljes szívvel-lélekkel vettünk részt, aktivitásunk, kreativitásunk, jókedvünk óráról órára nőtt. A hasznos ismeretek játékos megszerzésén túl a tantestület tagjainak egymáshoz való viszonya is változott. Az együttműködés kohéziós

ereje egymás jobb megismeréséhez és elfogadásához vezetett. Mi magunk sem gondoltuk volna, hogy egy továbbképzés ilyen hatással lehet a további pedagógiai munkánkra. Iskolánk pedagógusai mindig szakmai megújulásra törekedtek, egyrészt motiváltabbá tenni a gyerekeket a tanulásban, másrészt a gyerekek visszatérő agresszivitásának, intolleráns magatartásának, egészségtelen versengésének, önmaguk és saját jogaik túlzott hangsúlyozásának kezelésére, melyek mozgatórugói sokszor egymás iránti előítéletükből is fakadnak. A HEFOP-pályázaton nyert tanulóbútorok révén létrejött környezetmódosítással nem egyszerűen a tantermek lettek esztétikusabbak, hanem az új munkaszervezést is elősegítették. Általánossá vált a csoportmunka, a megszokottól eltérő térkialakítás.

A kollégák rendszeresen hospitáltak egymás foglalkozásain, az új ismereteket így téve belsővé, személyessé. Elmondható, hogy az iskola valóban „tanuló szervezetté” vált. Mivel egy osztály délelőtti és délutáni élete szervesen összefonódik, a kooperatív tanulás magától értetődően a délutáni napközis időben is megjelent (projektpedagógiai munkáságunkról bővebben lásd: *Szontagh*, 2009).

A fentiekén túl többen rendelkezünk fejlesztő pedagógiai, drámapedagógiai képességgel, hatan végezték el a nem szakrendszerű oktatásra jogosító 120 órás továbbképzést.

Hálózatosság

Mint a fentiekből látható, az iskola soha nem állhat önmagában. Nemcsak szűkebb társadalmi, de szélesebb szakmai környezetére is szüksége van, hogy szinergikusan működhessen. Nevelő munkánk annál eredményesebb, minél inkább be van ágyazódva a minket körülvevő szakmai-társadalmi valóságba. Pedagógusaink – és rajtuk keresztül tanulóink is – készek befogadni minden olyan új ismeretet, amely korszerű és hatékony pedagógiai munkánkat segíti, és – ami legalább ilyen fontos – kész továbbadni, multiplikálni megszerzett ismereteit különböző szakmai hálózatokon keresztül. Iskolánk részt vesz a pedagógusképzésben: 2006-tól hivatalosan is az ELTE és a Raoul Wallenberg Középiskola gyakorlóhelye. Ugyancsak 2006-tól vagyunk tagjai a nemzetközi ökoiskola-hálózatnak, s ebben az évben lett az iskola a Nemzeti Utánpótlás-nevelési Intézet által akkreditált közoktatási típusú sportiskolai módszertani központ. 2009-ben elsőként nyertük el az „Erőszakmentes, egészségtudatos iskola” címet. Együttműködési megállapodást kötöttünk számos sportági szakszövetséggel, sportegyesülettel (például FTC, BKV Előre, Bp. Spartacus), az OPKM-Magyar Pedagógusok Házával, a Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Gimnáziummal stb.

Hogyan tudjuk ugyanakkor azoknak is sikert adó tereppé varázsolni az iskolát, akik nem érnek el kiemelkedő eredményt tanulmányaikban? Úgy, ha előtérbe helyezünk és az általánosan megszokottnál nagyobb ranggal ruházzunk fel olyan műveltségterületeket, mint a művészeti nevelés, a dráma, a tánc vagy a testnevelés. Olyanokat tehát, amelyekben a sikerélménynek nem előfeltétele a hagyományos értelemben vett tanulmányi siker. Ha megemeljük ezen műveltségterületek rangjával együtt az óraszámát is, a tanórán kívüli tevékenységeket is ideszámítva ki tudjuk tölteni ezeknek a tanulóknak szinte az egész napját az iskolában!

Személyi és tárgyi feltételek

A már említett pályázatokon kívül eredményeink alapján egyre inkább számíthatunk a fenntartó önkormányzat támogatására is. A sajátos nevelési igényű tanulók oktatását a kerületi gyógypedagógiai módszertani központ utazó gyógypedagógusai, a tanulási nehézséggel küzdők felzárkóztatását saját fejlesztő pedagógusaink segítik. Hetente kétszer rendel iskolánkban a kerületi Nevelési Tanácsadó pszichológusa. Nyilván az ő tevékenységüktől sem függetlenül az iskola tanulói jól teljesítenek a különböző tanulmányi méréseken. Tanulóink eredményei a 2008. évi országos kompetenciamérés minden évfolyamán, minden tantárgyból meghaladták nemcsak az országos, de a fővárosi átlagokat is, a kerületi 7. évfolyamos természetismereti mérésen pedig a kerület legjobb eredményét érték el tanítványaink.

A 2000-es évek elején a még meglehetősen leromlott állapotú iskolában a fenntartó nagyszabású felújításokat hajtott végre, 2005-ben a kazánház és a folyosók, 2006-ban a tantermek jó része és a napközis udvar újult meg. Az önkormányzat az iskolától távol eső körzetrészből (Százados út) iskolabusz-járatot indított 2008-ban. 2009-ben új sportudvart és felújított konyha-étkezőt kapott az iskola. A fizikai környezet és a nevelő-oktató munka kölcsönösen méltóvá váltak egymáshoz.

Eredmények

Hogy függenek össze a fentiek a bevezetőben felvetett problémával, a tudatos iskolaválasztók helyben marasztalásával? A személyi, tárgyi és oktatási feltételek megfelelő színvonala, a megbízható és ellenőrizhető kimenet, az iskola hangulata meggyőzi az iskolaválasztókat az integráció hatékonyságáról, a különböző szociokulturális környezetből érkező tanulók együttnevelésének kölcsönös előnyeiről.

A Vajda Péter Ének-Zenei Általános és Sportiskola 2006-ban nyerte el a közoktatási típusú sportiskola módszertani központ címet, a 2008/2009-es tanévtől a 11/1994. MKM rendelet 39/J paragrafusa alapján sportiskolai osztályokat indítottunk. A sportiskolai képzés iránt az első pillanattól kezdve óriási az érdeklődés. A kerületi és fővárosi tendenciákkal ellentétben tanulólétszámunk nő, a sportiskolai osztályokba a túljelentkezés 180–200 százalékos. A tervezett kettő helyett 2008/2009-ben és 2009/2010-ben is három első osztályt indíthatunk (mindhárom emelt szintű képzést ad), magas létszámokkal. Miközben tanulólétszámunk újra nőni kezdett, a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya 11 százalékra, a roma etnikumhoz tartozók aránya 19 százalékra esett vissza. A 2009-ben beiratkozó tanulók szüleinek 45 százaléka felsőfokú végzettséggel, 21 százaléka érettségivel rendelkezett és csak 16 százaléknak nem volt 8 általánosnál magasabb iskolai végzettsége. A 2005-ös beiskolázási adatok fényében különösen szembetűnő, hogy a más kerületi iskolát választó körzetes tanulók aránya 29-ről 15 százalékra, a X. kerületbe átiratkozók aránya 29-ről 13 százalékra csökkent. Ezzel párhuzamosan megjelentek iskolánkban a kerületen kívüli, sőt a Budapest agglomerációjából érkező vidéki tanulók (az összes beiratkozott tanuló 13 százaléka).

A Nemzeti Utánpótlás-nevelési és Sporttudományi Intézet sportiskolai koncepciója 12 évfolyamos képzésre készült. A 12 évfolyamos képzéssel biztosítható a magas szinten sportoló tanulók versenyzői és tanulói életútjának érettségig való védelme és támogatása. A Józsefvárosi Önkormányzat szándékai szerint a 2012/2013-as tanévtől iskolánk tizenkét évfolyamos sportiskolaként működhet tovább. A sportiskolai képzés 12 évfolyamosná szélesítése anyagi többlet nélkül ról a fenntartóra (amelyet mérsékel a megnövekedett tanulócsoporthoz tartozó állami normatíva, valamint a NUSI-UPI-től érkező sportiskolai támogatás), ugyanakkor számos előnnyel kecsegtet: az iskola már meglévő és a döntéstől várhatóan növekedő, kerületen kívül is ható presztízse és vonzereje megállíthatja vagy

legalábbis mérsékelheti a józsefvárosi tankötelesek kerületből való elvándorlását, javíthatja Józsefváros közoktatásának presztízsét, elfogadottságát. A fentiek hatásaként a kerület iskoláiban tapasztalható negatív irányú szociokulturális változások csökkenthetők, valamint a sportiskolai képzés körzeten kívülsége miatt a kerület más, létszámgonddal küzdő iskoláinak körzete a Vajda jelenlegi körzete rovására növelhető, így nemcsak a Vajda, de közvetve más kerületi iskolák kihasználtsága is javulhat.

Összességében elmondható: integrációs erőfeszítéseink nyertes-nyertes játszmaként írhatók le. Nyertesei a hátrányos helyzetű tanulók, a többségi, jól szituált családok gyermekei, a pedagógusok és a fenntartó is. Ezt a partneri elégedettségmérések is visszaigazolják. Bár a cikkem elején már hivatkoztam szakmai és különösen a politikai közbeszédben a gyermekközpontúság, a hátránykompenzáló integrált nevelés, a modern (alternatív) pedagógiai eszközök alkalmazása, a közoktatás szakmai megújulása szinte kizárólagosan mint az alapítványi alternatív iskolák sajátossága jelenik meg, a fentiek talán bizonyítani képesek, hogy ennél sokkal árnyaltabb a kép. Bár nyilvánvaló, hogy a kötelező felvételi körzettel nem rendelkező iskolákkal szemben óriási hátrányba kerülnek azok az önkormányzati intézmények, amelyek kénytelen-kelletlen szembesülnek azzal a „kényszeriskolázott” tanulói populációval, amelynek tagjai a megfelelő családi háttér és a személyes ambíció hiánya miatt meg sem próbálnak egyéni adottságaiknak megfelelő tanintézményt keresni. Ha a hátránykompenzáló alternatív módszereket csak a társadalmi elit iskoláiban alkalmazzák, ez a helyzet soha nem változna. Szerencsére azonban ez nem így van, még akkor sem, ha a nyilvánosság előtt szinte kizárólag az átlagosnál jobb tárgyi és egzisztenciális feltételek között dolgozó, a „kényszeriskolázott” tanulókkal és családjukkal nem is találkozó pedagógiai műhelyek kapcsán értesülhetünk a pedagógiai modernizációról.

Irodalom

Az iskola – bukásra áll? A Védjegyet oktatáspolitikai javaslatai (részlet). (2004) *Új Pedagógiai Szemle*, 8. 11. sz. 69–79.

Bajomi Iván (2001): Mit lehetne tenni a legelesettebbek oktatásáért? *Új Pedagógiai Szemle*, 5. 10. sz. 95–99.

Budapest Főváros VIII. kerület Józsefváros Önkormányzata közoktatási Minőségirányítási Programja. (2008)

Javaslat a társadalmi szempontból hátrányos helyzetű csoportok – kiemelten romák – társadalmi integrációjának elősegítésére. (2003) Országos Oktatási Integrációs Hálózat, EszmeCsera az integrációért konferencia munkaanyaga. Kézirat. Budapest.

K. Nagy Emese (2004): Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása a Komplex Instrukció Program segítségével. *Új Katedra*, 11. sz.

Liskó Ilona (2002): A hátrányos helyzetű tanulók oktatásának minősége. *Új Pedagógiai Szemle*, 6. 2. sz. 56–69.

Loránd Ferenc (2002a): Tantervdilemmák. In: uő: *Értékek és generációk*. Válogatás Loránd Ferenc pedagógiai írásaiból. OKKER Kiadó, Budapest.

Loránd Ferenc (2002b): A műveltség kisajátítása. In: uő: *Értékek és generációk*. Válogatás Loránd Ferenc pedagógiai írásaiból. OKKER Kiadó, Budapest.

Lehet-e tenni az iskolai szegregáció ellen? (2005. 01. 25.) *Népszabadság*.

Sólyom László, Csermely Péter, Fodor István, Eva Joly és Lámfalussy Sándor (2009): *Szárny és teher. Ajánlás a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére*. Bölcsek Tanácsa Alapítvány, h. n.

Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában. (2004) Kutatási zárótanulmány. Összegzés. www.hier.iif.hu/kutatas/eredm/oktszoc/lisko/szegreg.htm

Szontagh Pál (2004, szerk.): *Kihívások és válaszok az általános iskolában*. Ikerhold Kiadó – PONT Kiadó, Budapest.

Szontagh Pál Iván (2005): *Pályázat a Vajda Péter Ének-Zene Testnevelés Tagozatos Általános Iskola igazgatói állására*. Kézirat.

Szontagh Pál (2009, szerk.): *Hogy az iskola mindannyiunké legyen... Szemlények a Vajda Péter Ének-Zenei Általános és Sportiskola projektpedagógiai munkásságából*. Vajda Péter Ének-Zenei Általános és Sportiskola, Budapest.

Szontagh Pál

Vajda Péter Ének-zenei Általános és Sportiskola